

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumile

Märt Pöder
sündinud 11.09.1979
elukohaga Jakobi 13-2, Tartu 51006
kontaktitav gafgaf@infoaed.ee

AVALDUS ASJA 5-25-7 MENETLUSES

Esitan avalduse lähtuvalt PSJKS §49 lg1 menetlusosalise õigusest esitada kohtule taotlusi, tõendeid ja anda selgitusi.

Kuna PSJKS §49 lg3 kohustab menetlusosalist väiteid või vastuväiteid tõenditega põhjendama, siis järelتان, et kaebajana on mul õigus ausa ja õiglase kohtumenetluse huvides korrigeerida menetlusosaliste väiteid, kui need pole tõenditega põhjendatud, st ei vasta tõele. Ilmselt pole asjakohane menetlusosaliste iga piseksimuse korrigeerimine ja mulle pole õigusprofaanina teada, missuguses menetluse faasis korrigeerimist üldse kohaseks peetakse, kuid lähtun eeldusest, et 27.06.2025 kohtuasjade liitmine on algset menetlust muutnud sel määral, et selline avaldus on õigustatud juba kasvõi uuenenud konteksti tõttu, kus menetlusse on kaasatud uued menetlusosalised, teised kaebajad ja VVK avaldused nende kaebustega seoses. Ilmselt on menetlusosalise tõele mitte vastavate väidete ümberlukkamine kohane ka menetluste liitmise vmt eritingimusteta.

Arvestades, et uutele menetlusosalistele anti Riigikohtu 27.06.2025 kirjaga nr 5-25-7/6 arvamuste avaldamise tähtajaks 4.08.2025, siis esitan avalduse samuti enne selle tähtaja saabumist.

Lisaks VVK tõele mitte vastavate faktiliste väidete korrigeerimisele esitan avalduses kolm menetluslikku taotlust.

Tõele mitte vastavate faktiväidete korrigeerimine

VVK püüab kolmes saatesõnas kaebustele, st 16.06.2025 avalduses nr 12-19/25-6/2 “Sulev Švilponise kaebuse edastamine”, 17.06.2025 avalduses nr 12-19/25-10/2 “Kaspar Kartanase kaebuse edastamine” ja 18.06.2025 avalduses nr 12-19/25-12/2 “Märt Põdra kaebuse edastamine” luua muljet, et Märt Pöder ja teised kaebajad keeldusid 12.06 koosoleku raames VVK esimehe korraldustele allumast. See pole faktiliselt tõsi, sest enne politsei kutsumist VVK esimees Ingrid Kullerkann ühemõtteliselt arusaadavat korraldust koosolekult lahkumiseks ühelgi osalejale ei andnud.

Seega ei vasta tõele Sulev Švilponise kaebuse saatesõnas esitatud kirjeldus:

Koosoleku 4. päevakorrapunkti käsitlemise ajal keeldus kaebaja korduvatele korraldustele allumast ning pärast mitut suulist märkust kutsuti kohale politsei, kes eemaldas ruumist vaatlejad, kes eirasid juhataja korraldust lahkumiseks.

VVK esimehe teate peale, et algab 4. päevakorrapunkti arutamine ja seda mitte arutama määratud isikud peavad lahkuma, lahkus koosolekult hulk VVK väliseid külalisi ehk vaatlejaid, kes olid osalenud 3. päevakorrapunkti arutelul.

Pärast seda üldist teavitust päevakorrapunkti vahetumisest, millele hulk osalejaid reageeris, ja enne politsei kutsumist ei antud koosolekul teadaolevalt *korraldusi*, iseäranis mitte otseselt Sulev Švilponisele ja veelgi vähem *korduvalt*, ka ei tehtud talle *suulisi märkusi*. Ka ei *eemaldanud* politsei ruumist vaatlejaid jõu kasutamisega, mida paistab implitseerivat VVK avaldus, vaid korraldas operatiivset infovahetust üksikute osalejate ning VVK esimehe Ingrid Kullerkanni vahel, millest see oli varem keeldunud. Politsei toel aset leidnud infovahetuse järel osalejad lahkusid.

VVK esimees oma avalduses seega kas püüab eksitavalt luua muljet Sulev Švilponisest kui korraldajast või käib mõnel muul põhjusel faktidega ümber äärmiselt vastutustundetult. Kuna Riigikohus oma 19.06.2025 kirjas nr 5-25-7/2 küsis ja VVK 20.06.2025 kirjaga nr 12-19/25-6/4 sai koosoleku helisalvestise, siis peaks kohtul olema võimalik ka selle alusel anda hinnang VVK esimehe väidete tõlevastavusele ja motiividele tõele mittevastavaid faktiväiteid sisaldavate avalduste tegemisel.

Veidi tõepärasem on Kaspar Kartanase kaebuse saatesõnas ja Märt Põdra kaebuse saatesõnas dubleeritud kirjeldus, mis siiski ei suuda vältida tõele mitte vastavaid faktiväiteid:

Enne päevakorrapunkti number 4 arutelu alustamist palus koosoleku juhataja vaatlejatel saalist lahkuda. Kolm isikut jäi oma kohtadele istuma ning soovisid koosoleku kinniseks kuulutamise üle vaielda. Esimees selgitas lühidalt veel kord päevakorrapunkti arutelu kinniseks kuulutamise põhjust. Kuna isikud, sh kaebaja, ruumist ei lahkunud, võttis esimees vaheaja ning kutsus kohale riigikaitse objektid valvavad politseiametnikud. Politseiametnikega läbirääkimiste tulemusena kaebaja lahkus ruumist.

Teavitust päevakorrapunkti vahetumisest võib pidada tõepoolest kaudseks osutuseks, et palutakse lahkuda neil, kes päevakorrapunkti arutelu osaleda ei taha, saa või tohi. Kuigi paljud lahkusid päevakorrapunkti vahetumisel saalist, jäi siiski saali istuma ka VVK välised isikud, st koosoleku külalisi ehk vaatlejaid, kellest nt RVT juhi Arne Koitmäe viibimine 4. päevakorrapunkti arutelul on osutatud ka VVK 12.06.2025 koosoleku nr 23 protokollis. Kuigi on arusaadav, et kolme istuma jäänud isiku all peetakse kirjelduses silmas Sulev Švilponist, Kaspar Kartanast ja Märt Põdra, ei olnud nemad ainsad istuma jäänud isikud. Täiesti põhistamata on aga hüpotees, et Švilponis, Kartanas ja Põder *soovisid koosoleku kinniseks kuulutamise üle vaielda*.

1. Pärast 4. päevakorrapunkti väljakuulutamist ja enne politsei kutsumist suhtles koosoleku juhatajaga ainsana Märt Põder, mistõttu

on selles olukorras kõigile kolmele isikule ühtse soovi omistamine pöörane isegi pelga hüpoteesina. Päris kindlasti ei andnud vaikivad Kartanas ja Švilponis kuidagi märku soovist vaielda, kuid nad võisid jääda vaikides ootama Põdra esitatud selgitustaotluse vastust, mille vastu võis neil olla ootuspäraselt ja õigustatult huvi.

2. Ka on põhistamata hüpotees, et vaielda soovis Märt Pöder, sest ma palusin väga lakooniliselt selgitust lahkumispalve põhjuse või õigusliku aluse kohta ega olnud huvitatud mitte vaidlemisest, vaid vaatlejana toimunu dokumenteerimisest. Mul puudus siis ja puudub praegu teadmine, mis on VVK esimehe kohustused sellises rollis, kuid eeldasin intuitiivselt, et ametnikul on teatav kohustus oma taotlusi või toiminguid selgitada ja minul vaatlejana on õigus sellist selgitust paluda. Ei mina ega Švilponis või Kartanas ei andnud kordagi märku, et sooviksime kohapeal millegi üle vaielda või midagi vaidlustada või plaaniksime mõnele korraldusele mitte alluda, nt tehes lahkumise tingimuseks selgituse saamise või keeldudes korraldustele allumisest mõnel muul moel.
3. Siiski andis VVK esimees Kullerkann minu selgitustaotluse peale märku, et *tema ei soovi vaielda*, vaid eelistab sellele politsei kutsumist, kuid esimees Kullerkanni hinnang sellele, et tal oleks selles olukorras olnud vaidlemisest huvitatud partnereid oli ühepoolne ja arvatavasti ülemäära optimistlik. Küll oleks võinud pidada paika hinnang, et eemaldatavad vaatlejad *soovivad VVK toimingu peale kaevata* ning eelistaksid seetõttu selle kohta kaebuses kasutatavat selgitust mistahes taasesitatavas vormis – ja seda soovi oma põgusas suhtluses esimees Kullerkanniga ma ka enne politsei kutsumist ühemõtteliselt väljendasin.

Seejuures on vale ka järgmine väide, et esimees justkui olevat selgitanud päevakorrapunkti arutelu kinniseks kuulutamise põhjust, sest teadaolevat kinnitas ta üksnes oma soovi mitte vaielda, soovi kutsuda politsei ja kuulutada selleks välja vaheaeg. Kaebaja koos Sulev Švilponise ja Kaspar Kartanasega tõepoolest lahkus ruumist, kui oli saanud lahkete politseinike abil VVK esimehelt selgituse, et vaatlejad peavad lahkuma, kuna päevakorrapunkt on kuulutatud kinniseks ja vaatlejate eemaldamiseks andvat aluse Riigikohtu äsjane lahend – konteksti põhjal võis järeldada, et VVK esimees peab silmas kaasust 5-25-3.

Eeldatavasti on kohtule teada, et selles kaasuses VVK füüsilistelt koosolekutelt eemaldamise kohta midagi ei otsustatud, ja kohtule pole märkamata jäänud ka teised vähem olulised põhistamata väited VVK avaldustes nagu nt hüpotees, et eemaldamine ei võinud tulla osalejatele üllatusena, mida see eemaldamise teostuse äärmiselt ebakindla või puuduva õigusliku aluse tõttu kahtlemata oli – rääkimata väiksematest üllatustest koosoleku käigus ja iseäranis jõudu rakendava täitevvõimu kaasamise üllatusest, mis ootas vaatlejaid “kinniseks” kuulutatud päevakorrapunktini

jõudmisel¹.

Väidete hindamiseks kontekstis on siin samuti oluline, et VVK esimees Kullerkann on esitanud samasuguseid tõele mitte vastavaid faktiväiteid sellesama 12.06.2025 koosoleku kohta hiljem ka temaatiliselt seotud kohtuasja 5-25-15 juures, kus Sulev Švilponise kaebuse saatesõnaks olnud 9.07.2025 avalduses nr 12-19/25-17/2 kirjutab VVK esimees²:

Allakirjutanu lubas siiski kaebajal osaleda, kuna suutis Sulev Švilponise tuvastada hääle järgi. Kaebaja ei ole aldis talle antud selgitusi mõistma – eelmisele Vabariigi Valmiskomisjoni istungile tuli peale pikki läbirääkimisi komisjoni esimehe korralduse täitmise tagamiseks kutsuda politsei. Ilma tegeliku tuvastamisvajaduseta oleks kaebajaga läbirääkimistesse astumine põhjendamatult koosoleku algust veelgi edasi lükanud.

Täiesti ilmne vale on, et politsei tuli kutsuda “peale pikki läbirääkimisi komisjoni esimehe korralduse täitmise tagamiseks”, kui enne politsei kutsumist ei ütelnud Sulev Švilponis koosolekul sõnagi ja läbirääkimisi ei peetud enne politsei kutsumist kellegagi. Tõele mittevastava faktiväite tasemelt läheb aga *isiku kohta antud ebakohase väärtushinnangu* tasemele hinnang kaebaja üldisele valmisolekule mõista selgitusi, sj tuletades sellise hinnangu olukorra põhjal, kus selgitamist ja läbirääkimisi faktiliselt ei toimunud.

Tuleb täheldada, et VVK esimehe 16.06.2025, 17.06.2025, 18.06.2025 ja 9.07.2025 kirjeldused toimunu faktilistest asjaoludest on ka omavahel vasturääkivad, kuid hoolimata rohkem kui kolme nädala pikkusest ajavahest esimese faktiliste asjaolude vastu eksiva avaldusega naaseb VVK esimees oma 9.07.2025 avalduses esimese 16.06.2025 avalduse tõele mittevastavate faktiväidete juurde ning toetab neile ebakohase väärtushinnangu Sulev Švilponise isiku suhtes. Ebakohane väärtushinnang isiku kohta kombineerituna sellele konteksti loova tõele mittevastava faktiväitega võib olla tõend VVK esimehe *süsteemaatilise pahausksusest kohtule avalduste esitamisel*, mille PSJKS §49 lg2 eksplitsiitselt keelab.

Sedasama pahausksust on VVK esimees ise püüdnud vaatlejatele omistada nii juba 12.06.2025 koosoleku käigus esitatud kahtlustuste kui ka politsei kutsumisega väidetava korraldustele mitte allumise tõttu, aga ka hilisemate avaldustega Riigikohtule. Neist toimingutest ja avaldustest pole võimalik *ausa ja õiglase kohtumenetluse korral* tuletada kaebajate või vaatlejate faktilist pahausksust, eriti kui VVK esimehe teod pole olnud põhjendatud või tema avaldused eksivad oma põhiväidetes faktiliste asjaolude vastu.

Taotlused

1. Koosseisu eesistuja Villu Kõve taandamine menetlevast koosseisust

Kooseisu eesistuja Villu Kõve on kirjeldanud 10.06.2025 Riigikogu ees esinedes³ oma suhteid VVK esimees Ingrid Kullerkanniga ambivalentset kui “manguvaid”:

Nüüd probleem mul on olnud valimistega seoses Vabariigi Valimiskomisjoni liikmete määramisega meie kohtunike seas. Seadus nõuab, et Riigikohtu esimees peab sinna nimetama kaks kohtunikust liiget. Eelmine aasta ma lihtsalt ei leidnud. Vabatahtlikult ei olnud põhimõtteliselt nõus mitte ükski kohtunik sinna minema, kuna see on täiskohaga töö ja muu töö kõrvalt seda teha ei jõua. Järelikult tuleb midagi välja mõelda, kui me soovime kohtunike osalust seal. Täna neid, kes lõpuks olid peale pikka veenmist, et mitte öelda sõnu “mangumist” kasutades, nõus sinna minema. Aga Vabariigi Valimiskomisjoni töö peaks olema selline, mis peaks olema väärtustatud ja kuhu kõik tahavad ikkagi minna päriselt. Mitte niimoodi, et me otsime sinna inimesi tikutulega taga.

Isegi kui sõna “manguma” kasutamine on siin looritatud kõnekujundiga, siis on vaja panna tähele, et *paralipsis* sellisel viisil pole mitte pehmendav, vaid rõhutav kujund⁴. See tähendab, et Villu Kõve mitte ei ütle, et ta pidi kohtunike seast kandidaate VVK liikme kohale mitte “peaaegu manguma” või “õnneks mitte päriselt manguma”, vaid pidi neid just nimelt veenma viisil, mis rõhutatult ja ilmselt kahetsusväärset võttis mangumise mõtmed. Kõnekujundi kasutusega on kooskõlas ka kohtunikest VVK liikmete avalik tänamine nende isikliku ohverduse suuruse eest, mis annab ühtlasi mõista, et seda tänuvõlga ei pidanud Riigikohtu esimees küllaldaselt korvatuks veel 10.06.2025 Riigikogu ees esinedes.

“Eesti keele seletava sõnaraamatu” (EKSS) järgi väljendab sõna “manguma” tegevust, kus loomulikult nõrgas või haavatavas positsioonis isik nagu EKSS näidetes kerjus, alluv, laps, mustlane, koer vmt soovib kelleltki saada mõnda teenet ning teeb selleks tavapärase aktsepteeritavuse piire ületavaid pingutusi⁵. Kuna Riigikohtu esimees on kohtunike suhtes mh järelevalvaja positsioonis nende ametikohustuste täitmise osas, siis ei saa teda pidada loomulikult võimutuks või haavatavaks. Seetõttu tuleb vaadata siin “mangumist” ilmselt selles kontekstis, et RKVS §10 lg6 järgi pole Riigikohtu esimehe võimuses kohustada kohtunikke VVK liikmeks hakkama ja ta on ses mõttes ainult osaliselt nõrgestatud või haavatavas olukorras ning sunnitud soovitud tulemuse saavutamiseks “pealeajavalt paluma” (EKSS).

Objektiivselt on Riigikohtu esimees siiski nii kohtunike kui VVK liikmete suhtes mitmes mõttes võimupositsioonis, nt nimetades VVK liikmeid,

omades rolli PSJKS §2 p10 vastavate valimiskaebuste menetlemisel jmt. Seega ei pea manguvas rollis olev Riigikohtu esimees piirduma tänuvõla pelgalt deklaratiivse või ülepakutud väljendamisega nagu kerjus, alluv, laps jt, vaid tal on võimalik tasuda tänuvõlga teenetega suhetes, kus ta pole mitte nõrgestatud ja haavatav, vaid võimupositsioonis. Sellise tänuvõla ja manguva suhte olemasolu Riigikohtu esimehe ja VVK liikmete vahel on juba iseenesest ebasoovitav, mida markeeris Riigikohtu esimees ka ise parlamendi ees osutusega kohtunike jaoks ebapiisavatele välistele motivaatoritele VVK liikme rolli asumiseks.

Manguva suhte raames tekkinud tänuvõla tasumine teenetega võib olla aga juba teoks saanud kohtuasja 5-25-18 juures, kus kaasust lahendasid Villu Kõve koosseisu eesistujana ning Saale Laos ja Heili Sepp selle liikmetena. Kohtuasi leidis lahendi 23.07.2025 ja selle punktides 9 ja 29 on õigustatud minu kui kaebaja 18.07.2025 avalduse⁶ kõrvalejätmist asja kirjalikus menetluses, kategoriseerides selle eksitavalt “kaebuse täienduseks” PSJKS §38 lg1 teise lause mõttes. Faktiliselt oli avaldus samasugune PSJKS §49 vaimus menetluslik avaldus nagu sinne ning koosnes VVK poolt *kaebuse esitamise järel koostatud ja kohtuasjade liitmise tulemusel* kaebajale kättesaadavaks saanud saatesõnades, sj osalt ka kaebuse koostamise viimastel tundidel kättesaadavaks saanud protokollis esitatud tõele mittevastavate faktiväidete korrigeerimisest ning menetluslikest taotlustest. Avaldus ei sisaldanud vormilisi ega sisulisi tunnuseid, mis võiksid anda tõsise aluse väita, et sellega püüdis kaebaja 16.07.2025 VVK kaudu Riigikohtule esitatud kaebust muuta või täiendada⁷.

Küll aga oli 18.07.2025 avalduse põhiosa moodustanud VVK esimehe Ingrid Kullerkanni tõele mitte vastavate faktiväidete ümberlükkamise ning selle ümberlükkamise raamistuses esitatud taotluse kõrvalejätmine instrumentaalne lahendi punktis 27 “vaatleja õiguste kuritarvitamise” inkrimineerimisel kaebajale. Vormiliselt jäeti mind kaebajana sellega ilma ausa kohtupidamise puhul eelduspärasest õigusest lükata vastaspoolega võrdsetel alustel ümber nende tõele mittevastavaid väiteid ning esitada menetluslikke taotlusi, kuid sisuliselt oli selle tulemuseks VVK esimehe Ingrid Kullerkanni tõele mittevastavatele faktiväidetele, ebakohastele väärtushinnangutele ja põhistamata oletustele tugineva kujutluspildi ülekandmine kaasuse 5-25-18 lahendisse, mis selle tulemusel on sisult laimav. Isegi kui siin pole tegu ausa kohtupidamise põhimõtete tahtliku eiramisega, on nende põhimõtete eiramine siiski kahetsusväärne ka mistahes muudel isiksuslikel, st isikute omavahelistest suhetest, jagatud eelarvamustest vmt tulenevatel põhjustel.

Kuigi mulle pole faktiliselt teada, kuidas kohus kaasuse lahendamise käigus avalduse kõrvalejätmiseni jõudis, on koosseisu esimehel, kes on ühtlasi ka Riigikohtu esimees, eeldatavasti menetluse suunamisel märkimisväärne roll. Seejuures on Villu Kõve kaebaja heausksust põhistamatult kahtluse alla seadnud ka 21.04.2025 kommentaaris ajalehele Õhtuleht, kus oli arutuse all kaasuse 5-25-3 menetluse käigus oletatavasti Riigikohtu

hooletuse tõttu lekkinud e-hääletuse risikikäsitusplaani sisu ja lekkimise asjaolud. Riigikohtu esimees ähvardas ajalehe vahendusel kaebajat lekkinud dokumendi levitamise eest rahatrahviga kuni 300 trahviühikut ehk 2400 eurot, kuid pidi ähvarduse tagasi võtma pärast ajakirjaniku pakutud võimalust oma seisukoha korrigeerimiseks⁸. Isegi kui Riigikohtu esimehe ajakirjandusele antud kommentaarid pole õigusliku tähendusega, annab sellise õiguslikult põhistamata seisukoha väljendamine ajalehe vahendusel märku ametialaselt ebakohaselt motiveeritud hoiakust kaebaja suhtes.

Lisades sellele ülal kirjeldatud manguvad suhted oletatavalt õigusvastase toiminguga teinud VVK esimehe Ingrid Kullerkanniga ning nende suhete raames Villu Kõve enda poolt allajoonitud tänuvõla ning VVK esimehe Kullerkanni tööle mittevastavate faktiväidete ja ebakohaste hinnangute ümberlukkamise õigustamatu kõrvalejätmise kaasuse 5-25-18 menetluses on küllaldaselt tõendeid, mis lubavad arvata, et koosseisu eesistuja ei pruugi olla suuteline tagama kohtuasja erapooletut lahendamist või enda erapooletut osalemist kohtuasja lahendamisel. Kuigi ma ei pea Villu Kõve isiklikke motiivide tõlgendamist siin võimalikuks, võib oletada, et isegi juhul, kui osa tõenditest nähtuvatest ebakohastest sammudest pole tegelikkuses seostatavad eesistuja otsese tahtlusega, on siiski 10.06.2025 Riigikogu ees tehtud avalduse põhjal ilmne, et pärast VVK kohtunikest liikmete vaevarikast otsimist ja leidmist mh kirjeldatud mangumise tulemusel pole Riigikohtu esimehe soov võtta taas ette VVK uute liikmete “tikutulega taga otsimist”, kui mõni VVK kohtunikust liige peaks osutuma oma kohale sobimatuks – ka isiklik soovimatus võtta ette vaevanõudvat tööd uuesti võib olla mõjutanud ning jätkuvalt mõjutada Villu Kõve samme.

Kohtunike eetikakoodeksi⁹ punktis 14 osutatakse, et õigusemõistmine mitte ainult ei pea olema aus, vaid see peab ka näima aus.

Koosseisu eesistuja Villu Kõve puhul pole see olnud kaebaja jaoks tagatud ega saaks kaebaja hinnangul olla tagatud ka avalduses kirjeldatud asjaoludega tutvumise korral laiemal avalikkuse mõistlikule esindajale. Juba *manguv suhe* ja sellega kaasnev tänuvõlg kohtuasja 5-25-7 tuumaks oleva oletatavalt õigusvastase toiminguga teinud VVK esimehega võiks olla küllaldane põhjus koosseisu esimehe taandamiseks, kuid olen ülal kirjeldanud ka Riigikohtu esimehe Villu Kõve eesistumisel tehtud konkreetseid samme VVK esimehele ebaõiglase menetlusliku eelise võimaldamisel kaasuses 5-25-18 ja põhistamata ähvardavaid väljaütlemisi kaebaja aadressil kaasuse 5-25-3 asjaolude ning võimalike järelduste kirjeldamisel ajakirjandusele.

Seega ei ole manguva suhte ebakohane mõju Riigikohtu esimehe otsustusvõime erapooletusele hüpoteetiline, vaid seda võib pidada kirjeldatud episoodides juba kahetsusväärset teostunuks ning seda ei saa pidada välistatuks edaspidises menetluses.

Lähtuvalt kirjeldatud faktilistest asjaoludest taotlen koosseisu eesistuja Villu Kõve taandamist kohtuasja 5-25-7 menetlemiselt.

2. Valimisvaatlejaid ühendava MTÜ Ausad Valimised kaasamine menetlusosalisena

Valimiste korralduse demokraatlikke põhimõtteid puudutavad õigusdebatid Eestis puudutavad peamiselt eksperimentaalset netihääletust, mille kasutamist alustati 2005. aastal. Ka kohtuasja 5-25-7 tuumaks oleva koosolekult eemaldamise puhul on kaebajateks kolm vaatlejat, kes on Riigikohtule esmajoones tuttavad oma netihääletuse teemaliste kaebuste tõttu. Taotluses ülal sai põgusalt puudutatud kohtuasja 5-25-18, mille puhul jäeti õigustamatult kõrvale kaebaja vastuväited asja kirjalikus menetluses. Selle lahendi arvustamine ei kuulu siia taotlusse, kuid märkimist väärib, et selle kohtuasja teemaks oli Interneti vahendusel toimuval veebikoosolekul osalemisele seatavate piirangute õiguspärasus, st valimistega seotud toimingute vaatlemine Interneti poolt võimaldatud keskkonnas.

Internetis läbiviidav hääletamine on olnud Eestis eksperimentaalses seisundis selle algusest peale ega ole sellest kunagi väljunud, sj ka õiguslikult. Eksperimentaalse netihääletuse õiguslikku vundamenti käisid 2025. aasta kevadel Eestis hindamas OSCE demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo riigi- ja valimisõiguse eksperdid, kes avaldasid juunis selle kohta raporti¹⁰, mille esimese soovitusena tähisega “A” kokkuvõtte ajalehe Postimees 18.06.2025 refereeringus¹¹ kõlab:

A. Tulevikus tuleks e-hääletust puudutavaid olulisi muudatusi seadusandluses teha alles pärast laiapõhjalist avalikku arutelu ja parlamendi ning ühiskonna selget toetust. Arvestades e-hääletuse tehnilist keerukust, peaksid aruteludesse olema kaasatud ka sõltumatud eksperdid, akadeemikud ja kodanikuühiskonna esindajad.

Kodanikuühiskonna esindajate all peetakse õigusraportis suuresti silmas valimisvaatlejaid, kelle spetsiifilistele õigustele on pühendatud raporti soovitused tähistega “H”, “I” ja “J”. Raport nendib punktides 44, 56-57 ja 59 õigusraamistiku puudujääke ning netihääletusega seotud õiguspõhimõtete ebapiisavat läbiarutamist, punktides 65-68 kirjeldab spetsiifilisemalt vaatlemise riigiõigusliku kontseptsiooni asjakohatust ja punktid 70-73 on pühendatud netihääletuse põhiseaduslikkuse aruteludele Riigikohtus, mida ei peeta õigusprobleeme sisuliselt lahendavaks.

Õigusraportis leiab kolmel korral, st allmärkustes 16, 45 ja 55 lehekülgedel 11, 20 ja 26 negatiivse tendentsina osutamist kaasuse 5-25-3 lahend, mis piiras valimisvaatlejate osalemist VVK spetsiifilises elektroonilises vormis koosolekutel¹². Allmärkuses 57 leheküljel 27 osutatakse MTÜ Ausad Valimised valimisvaatlejate ettepanekute¹³ kõrvalejätmisele Riigikogu valimise seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (344 SE) menetlemisel, millega eelnõu seletuskirja ja Riigikogu pressiteenistuse andmetel¹⁴ olevat “kõrvaldatud viimastel valimistel e-hääletamise regulatsioonis ilmnenu kitsaskohad, millele on tähelepanu juhtinud Riigikohus”.

Käesoleva taotluse vaatest pole eesmärk mitte anda terviklikku ülevaadet õigusraportist, millega saavad koosseisu liikmed loodetavasti iseseisvalt tutvuda, vaid osutada, et selles tuuakse välja olulisi puudujääke vaatlejaid puudutavas õigusraamistikus, nende õiguste praktilisel tagamisel ning soovitatakse puudujääkide korvamise kaasata kodanikuühiskonna esindajad.

Kaasuse 5-25-7 fookuses olev VVK koosolekute avalikkus, nende seos vaatlemisega ja neil osalemise põhimõtted puudutavad otseselt valimisvaatlejaid. Kaebaja osales VVK 12.06.2025 koosolekul MTÜ Ausad Valimised esindajana, mis on fikseeritud ka Riigikohtule edastatud VVK 12.06.2025 koosoleku nr 23 protokollis ühemõttelise osutusega, et koosolekul osales “Ausad Valimised esindaja Märt Pöder”. MTÜ Ausad Valimised on teadaolevalt ainus valimisvaatlejaid ühendav ja esindav kodanikuühiskonna organisatsioon Eestis¹⁵, mis osales ka OSCE õigusraporti koostamise sisendiks olnud kohtumistel.

OSCE sõltumatute õigusekspertide hinnangu ja koosolekul osalemise faktiliste asjaolude kontekstis teen ettepaneku kaasata vaatlejate õiguste paremaks kaitseks menetlusosalisena MTÜ Ausad Valimised kui valimisvaatlejaid ühendav ja esindav kodanikuühiskonna organisatsioon.

3. Kaebajate õiguste piisava kaitse tagamiseks lahendada asi suulises menetluses

Valimiskaebuste menetlemise kord on Eestis võrreldes muude kaebustega üpris eriline. Tavaliselt jõuavad Riigikohtusse kaebused, mida on juba põhjalikult arutatud mõnes teises kohtuastmes. See kehtib osaliselt ka valimiskaebuste kohta, mida on eelnevalt arutatud VVK koosolekul, kus seni kehtinud tavast lähtuvalt lubatakse ka kaebajal oma seisukohta lühidalt tutvustada ning antakse talle võimalus vastata VVK liikmete küsimustele, kui küsimusi peaks olema. Kuigi valimiskaebuste arutamise kord VVKs on ettearvamatu nii oma õigusliku ja praktilise vormi, sisulise kvaliteedi kui protokollimise adekvaatsuse poolest, pakub selline arutelu kaebajale vähemalt mingi võimaluse oma seisukoha tutvustamiseks ja selgitamiseks, aga ka tagasiside põhjal tutvustuse ja selgituse eesmärgipärasuse hindamiseks.

Sellist võimalust pole aga tagatud kaebajatele, kes esitavad PSJKS §§37-38 vastava kaebuse n-ö otse VVK tegevuse või toimingu peale ilma, et seda oleks eelnevalt kuskil arutatud.

Õiguskantsleri kantselei eestvedamisel 2024. aastal avaldatud ülevaate inimõiguste kaitse teooriast ja praktikast 14. peatükis “Õigus õiglasele kohtumenetlusele” kirjeldab Saale Laos kokkuvõtlikult suulise menetluse põhimõtteid¹⁶:

Asja suulist ja vahetut arutamist võimaldab kohtuistung
pidamine. Seepärast on reegel, et kohtuasja arutamine peab

suulises menetluses (s.o kohtuistungil) toimuma vähemalt ühes kohtuastmes. Kohtuasja suuline läbivaatamine on muu hulgas vajalik poolte võrdsuse vaatepunktist. Suulises menetluses on pooltel võimalik kontrollida, kas kohus on nende argumente õigesti mõistnud ja arvesse võtnud, ning esitada taotlusi ja tuua esile asjaolusid, mis ei pruugi olla väljaspool tegelikku istungiolukorda ettenähtavad. Samamoodi võib ütluste usutavus ja järeldus isiku usaldusväärsuse kohta sõltuda peale ütluste sisu sellest, kuidas inimene ütluste andmisel käitub: üksnes protokoll ja helisalvestise põhjal ei pruugi kohus tajuda kõiki vajalikke nüansse, mis võivad mõjutada kohtu järeldusi.

Käesoleva avalduse esimeses faktiväidete korrigeerimine pooles ja esimeses taotluses on kirjeldatud ja lisades osutatud probleemi faktiliste asjaolude kindlakstegemisega menetluses, kus kaebaja on esitanud kaebuse VVK toimingute peale otse Riigikohtusse. Sellises olukorras paistab kaebajate õiguskaitse olevat osutunud praktikas ebapiisavaks, kuigi Riigikohtu poolt võiks eeldada uurimispõhimõtte teatud määral enda peale võtmist poolte võrdsuse tagamiseks olukorras, kus varasem erapooletu menetlustase puudub ja kaebajad on napi kolmepäevase kaebetähtaja piires sunnitud argumenteerima nende suhtes informatsioonilises, ressursilises jm eelisseisundis oleva VVK või RVT või mõlema väidete vastu.

Ei saa pidada soovitavaks olukorda, kus asjaolusid pole välja selgitatud varasemas erapooletus menetluses, uurimispõhimõtet pole järgitud, poolte võrdsuse põhimõtte pole tagatud ja jäetakse läbi vaatamata kaebaja korrektuurid menetlusosalise tõele mitte vastavatele faktiväidetele ning selle tagajärjel tiražeerivad Riigikohtu lahendid nt VVK esimehe põhistanud – et mitta kasutada sõna “vandenõuteoreetilisi” – kujutlusi.

Mulle pole teada, kui rangeks võib pidada Saale Laose osutatud reeglit, et “kohtuasja arutamine peab suulises menetluses (s.o kohtuistungil) toimuma vähemalt ühes kohtuastmes”, kuid avalduses osutatud asjaolude valguses paistab kaasuse 5-25-7 ja sellega nii isikuliselt kui ka temaatiliselt seotud kaebuste menetlus olevat väljendanud tõsiseid puudujääke kõigis kategooriates, mida võiks aidata korvata suuline menetlus.

Lähtuvalt Saale Laose osutatud suulise menetluse reeglist ning sellega lahendatavatest probleemidest, kaasuse 5-25-7 menetluse senisest iseloomust ja kogemustest tunnetuslikult seotud kaasuste 5-25-15, 5-25-18 ja 5-25-21 menetlustes taotlen asja lahendamist suulises menetluses.

LISAD/VIITED

1. *Kuidas me üheskoos peatasime m-hääletuse* (Pöder 12.06.2025)
2. *Sulev Švilponise kaebuse edastamine* (VVK 09.07.2025)

3. *Riigikohtu esimehe ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta* (Riigikogu 10.06.2025)
4. *Kaja Kallase “idavedude skandaali” meediakajastuse kriitiline diskursusanalüüs lk 41* (Sarapuu 2024)
5. *Eesti keele seletav sõnaraamat* kirje “manguma” (EKI 2009)
6. *VVK 16.07.2025 esitatud selgituste täpsustus* (Põder 18.07.2025)
7. *Taotlus vormiliste ebatäpsuste parandamiseks 5-25-18 lahendis* (Põder 23.07.2025)
8. *Üks teeb käki, teine saagu karistada? Riigikohus lekitas kogemata dokumendi, kust saab ideid e-valimiste tuksi keeramiseks* (Õhtuleht 21.04.2025)
9. *Kohtunike eetikakoodeks* (Riigikohus 8.02.2019)
10. *Estonia: Opinion on the Regulation of Internet Voting* (OSCE/ODIHR 18.06.2025)
11. *E-valimiste raport. Kas valija võiks tulevikus saada oma e-häält kontrollida ka pärast valimisi?* (Postimees 18.06.2025)
12. *Ausal valimisametnikul pole midagi varjata* (Põder 25.07.2025)
13. *Viis ettepanekut e-hääletuse vaadeldavuseks* (MTÜ Ausad Valimised 31.03.2023)
14. *Riigikogu võttis vastu m-hääletamist võimaldava seaduse* (Riigikogu 7.05.2024)
15. *Kes me oleme?* (MTÜ Ausad Valimised)
16. *Raamat „Inimõigused“ ptk 14 Õigus õiglasele kohtumenetlusele alapeatükk 2 Juurdepääs kohtule ja õiglase kohtumenetlus* (Õiguskantsler 2024)